

Szocializációs ágensek hatása a serdülők fizikai aktivitására

Fintor Gábor

Debreceni Egyetem, Nevelés és Művelődéstudományi Doktori Program

fintor.gabor@gmail.com

A gyermekek és az iskoláskorú tanulók napi szintű inaktivitása a világ számos társadalmában, hazánkban is jelentős, felmerülő probléma, pedig számos tanulmány bizonyítja a gyermekek aktivitása és a jövőbeni egészségi állapotuk közötti összefüggést (Sallis et al., 2000; Minnaro, 2009; Shephard et al., 2013).

Tanulmányunk azon korábbi kutatási eredményeken alapszik, melyekkel azt vizsgálták, hogy a diákok sportolást és sportágválasztását milyen tényezők befolyásolják (Bicsérdy, 2002; Szabó, 2002; Pikó & Keresztes 2007; Bognár et al., 2009; Ács, Borsos & Rétsági, 2011; Deninger, 2012).

Kutatásunk célja a nyíregyházi felső tagozatos tanulók (n=285) sportolási szokásainak vizsgálata, a sportolást és sportágválasztást befolyásoló tényezők feltérképezése, a szocializációs ágensek értelmezése. A kutatás során saját mérőeszközt, önkitöltős kérdőívet használtunk négy különböző fenntartói intézményben Nyíregyházán, 2014 májusában. Az értékelés során többváltozós adatelemzéseket is alkalmaztunk a keresztábra és gyakorisági vizsgálatok mellett. Eredményeink szerint a sportolást és sportágválasztást befolyásoló tényezők vizsgálatában komoly jelentősége van a szocializációs ágenseknek.

A téma relevanciája

A szakirodalom szerint fiatal korban rögzülnek azok a minták, melyek egész életünkre hatással lesznek, ezért kiemelkedően fontos témakör a serdülők egészsége és egészségmagatartása (Rácz, 2005). Az egészséget veszélyeztető magatartási tényezők közül az egészségtelen táplálkozás, a mozgásszegény életvitel és a rizikómagatartások (dohányzás, alkohol- és kábítószer-fogyasztás, korai szexuális élet) emelkednek ki. Ezek között is az egészségtelen táplálkozás és az inaktív életmód 2010-ben a legjelentősebb rizikófaktornak számított a Föld összlakosságát tekintve (Lim et al., 2012). *Minnaro* (2009) szerint már szükséges gyermek-, illetve serdülőkorban a sportolási szokások kialakítása, mert az hatással lesz a későbbi felnőttkori fizikai aktivitásra. A gyermekek, fiatalok napi szintű inaktivitása a világ számos társadalmában probléma, pedig számos tanulmány, a fent említettekhez hasonlóan, bizonyítja a gyermekek aktivitása és a jövőbeni egészségi állapotuk közötti összefüggéseket (Sallis et al., 2000). Így a sport megszerettetését iskoláskorban kell megalapozni (Bognár 2005), és ebben pedig szerepe van a szocializációs közegeknek (Ács, Borsos & Rétsági, 2011).

Elméleti háttér – A sportszocializáció folyamata

Broom és Selznick (1997) szerint a *szocializáció* az a bonyolult folyamat, melynek eredményeképpen az újszülött csecsemőből felnőtt ember, személyiség lesz. Ezzel szemben *Bagdy (1986)* úgy gondolja, hogy egy olyan tanulási folyamat, ami egész életünkben tart. Egyetértenek abban, hogy a felnőtté válás során ismereteket, készségeket sajátít el az egyén. A *sportszocializáció* során a diák megtanulja használni a testét adott feladathelyzetekben, továbbá átélhetővé válnak a közös célokért megtett erőfeszítések értékei, ami hozzájárul az önismeret fejlődéséhez is (*Földesiné, Gál & Dóczi, 2010*). A sport olyan képességeket fejleszt, amelyek összhangban vannak az oktatás által képviselt értékekkel, értelmes tekintélytisztelést és önbizalom növekedést okoz, növeli a tanulmányi sikerekre irányuló vágyat (*Pusztai, 2009*).

Sportolás közben a tanulási, nevelési és művelődési folyamatok eredményeként néha tudatosan, de legtöbbször észrevétlenül fejlődik az egyén fizikai és pszichikai teljesítménye, pozitív változás következhet be a személyiségben is, ezért *Kovács (2014)* azt a javaslatot fogalmazza meg, hogy az egész életen át tartó tanulás mintájára alkossuk meg az egész életen át tartó sportolást is. Ez meglátásunk szerint szorosan kapcsolódik a fent említett *Bagdy Emőke* definícióhoz. A sportszocializáció fogalmának esetében *Földesiné és munkatársainak* meghatározását tartjuk irányadónak: „*A sportszocializáció az a folyamat, amelynek során az egyének elsajátítják a sporttal kapcsolatos szerepeket, a sporthoz kötődő értékeket, normákat, hagyományokat, szokásokat, viselkedési szabályokat, ezáltal megtanulnak eligazodni a sportkultúrában.*” (*Földesiné, Gál & Dóczi, 2010:35*)

Ács, Borsos és Rétsági (2011) szerint is serdülőkorban a személyiség dimenzióinak kialakításában, megszilárdításában fontos szerepet töltenek be a szocializációs közegek és közösségek: a család, a kortárs csoportok, az iskola, és a média is, melyek hatásrendszerükkel befolyást gyakorolnak a felnövekvő generáció sportolási szokásaira, így az egészségmagatartására is (*Bognár et al., 2005; Kósa, 2006*).

A családot, a gyermekek szüleit tekinthetjük az egyik legfontosabb, szocializációs közegnek (*Somlai, 1997*), a családtagok a gyermekek legelső modelljei, szüleit, idősebb testvéreit, nagyszüleit tanulja meg először utánozni a gyermek, ezáltal bizonyos magatartásformákat sajátít el (*Kozma, 2001*).

A családtagok mellett a kortárs csoportok szerepe is lényeges a szocializáció folyamatában (*Somlai, 1997*). Szerepük főleg serdülőkorban jelentős, mivel a kapcsolat sajátos tartalommal rendelkezik. A szülővel ellentétben, itt egyenrangú félként állnak szemben egymással, hasonló problémákkal és célokkal, ami másfajta kommunikációs stílust is eredményez (*Vajda & Kósa, 2005*). Így például a diákok továbbtanulását jobban befolyásolhatják az osztálytársak, akikkel együtt járnak a sportkörre (*Pusztai, 2009*).

Bognár és munkatársai (2005) szerint az iskolai testnevelésnek döntő hatása van a későbbi felnőttkori fizikai aktivitás minőségére. Aki gyerekkorában megfelelő élményeket és tapasztalatokat szerez a sport terén (például a testnevelésórán), legtöbbször felnőttkorában is aktívan, egészségesebben él.

A médiahasználat komoly konkurenciája lehet a sportolásnak (*Bicsérdy, 2002*), de vannak olyan nézőpontok is, melyek szerint a médiának pozitív szerepe is lehet a sportra nevelést illetően is (*Gál, 2008*). A média pozitív és negatív életmódot bemutat, továbbá megjelenít szerepet, személyiséget, mítoszt, mintát ad a népszerűségről, sikerről, szépségről. *Kósa és László (2010)* vizsgálatai szerint

minden ötödik fiatal a médiából választ magának példaképet (sportolót, énekest, zenészt, színészt stb.). Összességében a média az egyének vélekedésére, viselkedésére, értékrendjére, egészségről és betegségről alkotott képére is komoly hatást gyakorol (Kósa, 2006; Szabó, 2009).

Az empirikus kutatás

Adatfelvétel, kutatás módszerei

Az adatgyűjtés négy különböző fenntartójú (állami, egyházi, minisztériumi (gyakorló), egyéb (Waldorf) iskolában történt Nyíregyházán 2014 májusában önkitöltős saját kérdőív segítségével. A kitöltés előtt személyesen egyeztettünk az intézményvezetőkkel, a kérdőívek kitöltése az iskolai tanórák keretében történt, kb. 20 percet vett igénybe. A kérdőív kitöltése a tanulók számára önkéntes volt, név nélkül töltötték ki azokat. A mintában mind a négy általános iskolában a felső tagozatról egy-egy évfolyam vett részt (5.-től 8.-ig). Az adatokat SPSS 20. statisztikai program segítségével dolgoztuk fel. Az értékelés során keresztábra és gyakorisági vizsgálatokat végeztünk. A mindennapos testneveléssel kapcsolatos állításokról pedig faktoranalízist. Az eljárás jogosságát a KMO index igazolja, melynek eredménye közepes értéket mutat ($KMO=0,786$). A vizsgálatunkba bevont minta elemszáma 285 fő, mely a nemek tekintetében egyenletes eloszlást mutat, a válaszadók 49,8%-a fiú, 50,2%-a pedig lány. A mintába az évfolyamokból azonos arányban kerültek a diákok.

Kutatási kérdések

Ács, Boros és Rétsági (2011) vizsgálatukban a serdülők fizikai aktivitása és a szülői példamutatás vélelmezett kapcsolatát is feltérképezték, mely során az a megállapítás született, hogy a serdülők sportolási hajlandóságát a szülők sportolási múltja szignifikánsan meghatározza, vagyis azon gyermekek sportolnak hetente gyakrabban, akiknek a szülei a múltban sportoltak. Pikó és Keresztes (2007) kutatásai kimutatták, hogy a megkérdezett diákok környezetében a fizikailag aktívnak tekinthető személyek közül az osztálytársak és barátok játsszák a legfontosabb szerepet. Emellett a szülők jelenleg is aktív, illetve korábbi sportolása, a testvér, a barát és az osztálytársak, valamint a párjuk sportolása befolyásolja azt, hogy sportolnak-e rendszeresen vagy sem.

Empirikus kutatásunk első részében arra voltunk kíváncsiak, hogy a fentiek alapján a sportolást a nemek és a sportolási gyakoriság esetében milyen tényezők befolyásolják.

A sportágválasztás során fontos, hogy kitől, milyen tájékoztatás, útmutatás érkezik az adott sportágról, ami lehet a szülő, a tanár, a barát, a média (Bognár et al., 2009). Bicsérdy (2002) kutatásában elsősorban a szülőknek és a közeli barátoknak van kiemelt jelentősége. Szabó (2002) a testnevelő tanár szerepének csökkenését mutatta ki. Korábbi kutatásunkban vizsgáltuk a mintában szereplő diákok sportágválasztási szokásait, melyből az derült ki, hogy akik hetente legalább háromszor sportolnak, a személyes érdeklődés, a barát és a televízió hatása motiválja leginkább (Fintor, 2014). Utóbbiról Deninger azt állítja, hogy már korai életkorban a tévében látott sportesemények és sportolók befolyásolják döntéseiket

abban, hogy milyen sportot válasszanak. Érdeemes megnézni a beiratkozási adatokat minden egyes nyári olimpia után. Egy sportban való részvétel gyermekként elsődleges faktora lehet később a szurkolói hűségnek. A tévében látott sport iránti szenvedély milliányi ember döntését és preferenciáját meghatározza, a szabadidő eltöltésére, a termékek fogyasztására, a szavak és kifejezések használatára vonatkozóan. Kihat arra, ahogy magukról képet alkotnak, és ahogy interakcióba lépnek másokkal (Deninger, 2012).

Második kérdésrészben azt vizsgáljuk, hogy a sportágválasztást milyen tényezők befolyásolják a nemek és a sportolási gyakoriság tekintetében.

Eredmények

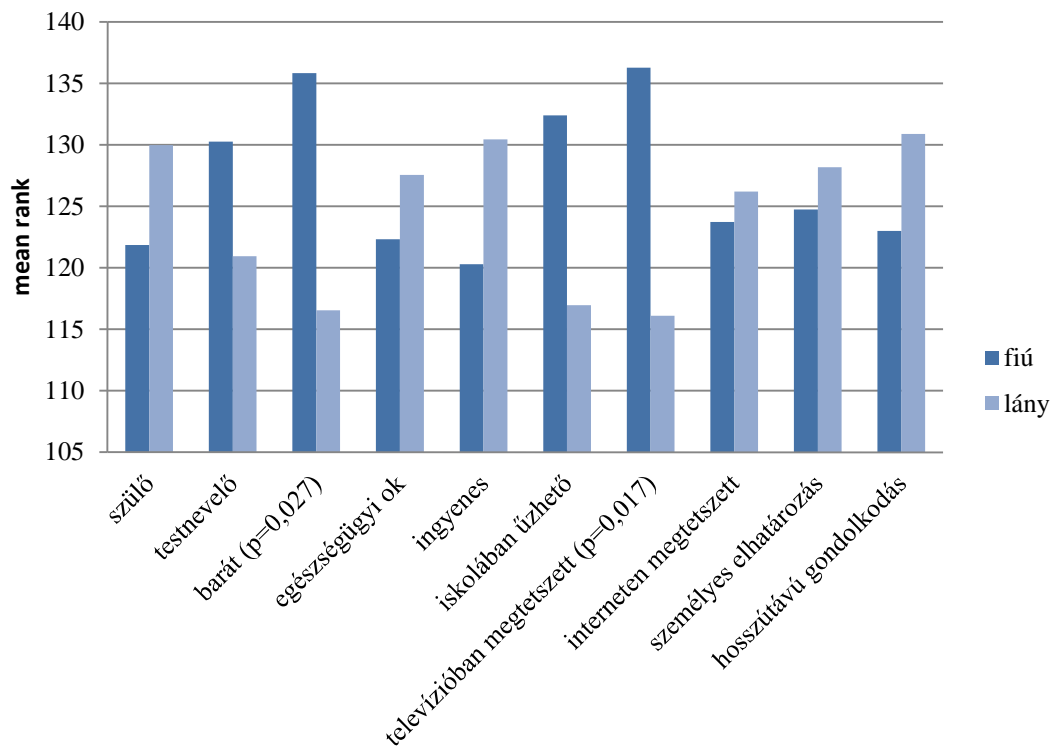
A minta 9,7%-a nem sportol, 12,9%-a hetente egyszer, 29,7% hetente kétszer, 47,7%-a pedig legalább hetente háromszor¹. A nemek tekintetében jelentős a különbség, ugyanis a „legalább hetente háromszor sportolok” kategória esetében a fiúk 60,1%-a, míg a lányok csak 35,1%-a végez ilyen gyakran fizikai aktivitást. Vizsgálatunkban a sportolási szintet az iskolai, a hobbi, a versenyszerű/egyesületi keretek közé soroltuk. Így a sportolási szint esetében a minta 62,1%-a hobbiszerűen sportol, iskolai szinten 7,9%, egyesületi keretek között 30,0%. A nemek szerinti sportolási szint vizsgálatok szignifikáns különbséget találunk, a fiúk 45,6 %-a egyesületi keretek között sportol, a lányoknál ez az érték csak 18,7%.

Nemek tekintetében számos empirikus vizsgálat megerősíti, hogy a rendszeres sportolást illetően a lányok hátrányban vannak a fiúkhöz képest. Például Ács, Borsos és Rétsági (2011) rávilágít, hogy a fiúk a testnevelésórán kívül szignifikánsan többet sportolnak, mint a lányok. A fiúk 26,5%-a hetente háromszor, 20,8%-uk csaknem mindennap, míg a lányok ugyanezen mutatói 21,8 és 17,7%. Saját korábbi kutatásunkban a fiúknak 48,5%-a sportol legalább heti 3 alkalommal, míg a lányoknál ez az arány csak 26,6%. A nemek tekintetében lényegesebb eltérés a legalább hetente háromszor sportolók kategóriában található, hiszen közülük a leányok 31,5%-a, a fiúk 68,5%-a sportol ilyen rendszerességgel (Fintor, 2013).

A sportolást befolyásoló tényezők esetében a változóknál először a nemek tekintetében kerestünk különbségeket (1. ábra). Néhány sportolást meghatározó tényező esetében szignifikáns különbségeket találtunk (barát és a televízióban megtetszett). A fiúknál a „barát” és a „televízióban megtetszett” változók esetében kaptuk a legmagasabb rangátlagot, ami arra utal, hogy az ő esetükben az adott változók közül ez mutatható ki elsősorban a sportolást meghatározó tényezőként. A szocializációs színterek közül a fiúk esetében, tehát a kortárscsoport és a média bír nagy befolyással. A lányoknál a „szülő” és a „hosszú távú gondolkodás” (igazodik a NAT, 2012 céljaihoz), illetve az, hogy „mert ingyen űzhető” változók emelkedik ki (utóbbi hasonlóságot mutat Kovács, 2014 egyetemisták körében végzett vizsgálatával). Más kutatási eredményeknél (például Ács, Borsos & Rétsági, 2011) leginkább az tapasztalható, hogy a szülők sportolási szokásai hatást gyakorolnak a diákok sportolási aktivitására, mely a vizsgálatunkban nem mutatott szignifikáns eltérést (habár a lányoknál igen magas átlaggal jelentkezett), ugyanakkor Pikó és Keresztes (2007) eredményei nálunk is megjelennek.

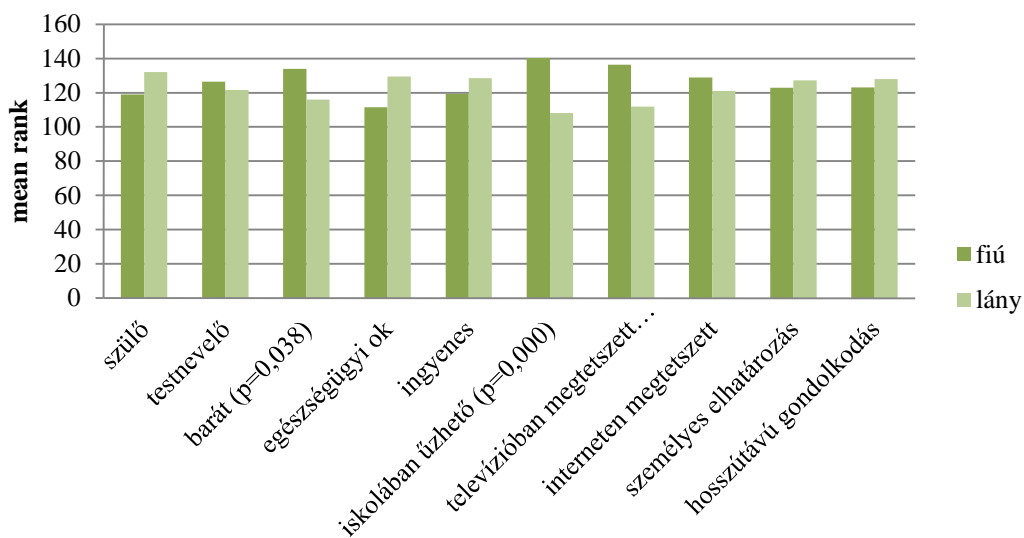
¹ A megkérdezettektől azt kértük, hogy a sportolás alatt olyan mozgásra gondoljanak, ami legalább 30 percig tart, s válaszait a kötelező (mindennapos) testnevelésórán kívül értve jelölik.

1. ábra. Sportolást befolyásoló tényezők vizsgálata nemek szerint

A következőkben a nemek közti különbségeket a tanulók sportágválasztást befolyásoló tényezők esetében vizsgáltuk (2. ábra). A vizsgált tanulók nemek szerinti bontásában a fiúknál a barát, az iskolában úzhető és a média jelent meg a legmagasabb rangátlaggal. A lányoknál a szülői hatásnak, illetve a személyes elhatározásnak, valamint a hosszú távú gondolkodásnak van nagy szerepe vizsgálatunk szerint. Szignifikáns különbség a barát, az iskolában úzhető és a média esetében volt kimutatható.

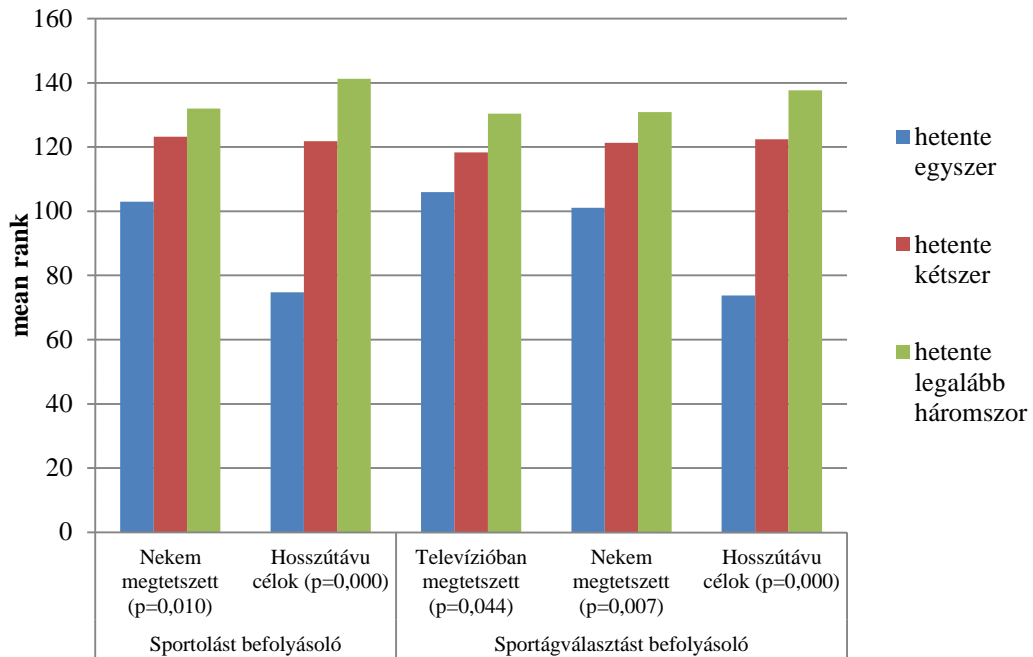
2. ábra. A sportágválasztást befolyásoló tényezők vizsgálata nemek szerint

Kutatásunkban a sportolási gyakoriság tekintetében is vizsgáltuk a sportolást és sportágválasztást befolyásoló tényezőket (3. ábra). Előbbinél két változó esetében

tapasztaltunk szignifikáns összefüggést, a sportolási gyakoriság heti szintű emelkedésével a személyes elhatározás és a hosszú távú gondolkodás fog befolyásoló erővel hatni. Vagyis akik gyakrabban sportolnak, azoknak azért teszik, mert megtetszett nekik vagy, mert hosszú távú céljaik vannak. emelkedik ki. Utóbbinál pedig a személyes elhatározás és hosszú távú egészségtudatos gondolkodás mellett a televízió befolyásoló ereje mutatható ki a minél több fizikai aktivitásban részt vevők között, ami *Deninger* (2012) eredményeit erősíti meg.

3. ábra. A sportolást és sportágválasztást befolyásoló tényezők vizsgálata sportolási gyakoriság szerint

Összegzés

Tanulmányunk fókuszában a szocializációs közegek bemutatása állt, szakirodalomra támaszkodva bemutattuk a szocializáció folyamatát, fogalmát, a sportszocializáció definícióját, továbbá igazoltuk, hogy a családnak, a kortárs csoportnak, az oktatásnak, a médiának komoly befolyása van a sportolási szokásokra. Kutatásunk fontosságát hűzza alá az a tény, hogy a jövő generáció egészségi állapota az ország gazdasági és pénzügyi működése, versenyképessége szempontjából is komoly jelentőséggel bír. Újszerűnek tekinthető vizsgálatunk a tekintetben is, hogy kevésbé kutatott az észak-alföldi régió három megyéje, ami esetünkben a nyíregyházi felső tagozatos tanulókat öleli fel. Jelen empirikus munkánkban a tervezett disszertációnk egy szelete jelenik meg, az adatokat gyakoriságvizsgálatokkal, kereszt-táblaelemzéssel elemeztük. Eredményeink szerint a sportolást és sportágválasztást befolyásoló tényezők vizsgálatában is komoly jelentősége van a szocializációs ágenseknek.

Irodalomjegyzék

- Ács Pongrác, Borsos Anita, & Rétsági Erzsébet (2011). *Gyorsjelentés a magyar társadalom életminőségét befolyásoló fizikai aktivitással kapcsolatos attitűdjeiről*. Budapest: Magyar Sporttudományi Füzetek.
- Bagdy Emőke (1986). *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Bicsérdy Gabriella (2002). Sportágválasztás a különböző életkorban. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 3 (4), 7-10.
- Bognár József, Tóth László, Baumgartner Eszter, & Salvara Marina I. (2005). Tanulás, célok és testnevelés: Előtanulmány az általános iskola felől. In *IV. Országos Sporttudományi Kongresszus Tanulmánykötet II.* (pp. 29-34.). Budapest: Magyar Sporttudományi Társaság.
- Bognár József, Trzaskoma Bicsérdy Gábor, & Révész László (2009). Az élsport, sporttehetség, tehetséggondozás. In Szatmári Zoltán (szerk.), *Sport, életmód, egészség* (pp. 711-759). Budapest: Akadémiai.
- Broom, L., & Selznick, Ph.(1997). *Sociology*. New York: Harper and Row.
- Deninger, Dennis (2012). *Sports on Television. The how and why behind what you see*. New York: Routledge is an imprint of the Taylor and Francis Group.
- Fintor Gábor (2013). Correlations of Sport Levels and Popularity of Sport Programmes among Elementary School Students. *Hungarian Educational Research Journal*, 3 (3).
- Fintor Gábor (2014). Az egészséges életmód és az elektronikus média kapcsolata a 10-14 éves korosztályban. In Juhász Erika, & Kozma Tamás (szerk.), *Oktatáskutatás határon innen és túl* (pp. 396-418). Szeged : Belvedere Meridionale.
- Földesiné Szabó Gyöngyi, Gál Andrea, & Dóczy Tamás (2010). *Sportszociológia*. Budapest, Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Kar.
- Gál Andrea (2008). A Magyar lakosság egészségtudatossága és szabadidő-sportolási szokásai. In Földesiné Szabó Gyöngyi, Gál Andrea, & Dóczy Tamás (szerk.), *Társadalmi riport a sportról* (pp. 9-39). Budapest: Önkormányzati Minisztérium Sport Szakállamtitkárság; Magyar Sporttudományi Társaság.
- Lim, S. S. et al. (2012). A comparative risk assessment of burden of disease and injury attributable to 67 risk factors and risk factor clusters in 21 regions, 1990-2010: A systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2010. *Lancet*, 380 (9859), 2224-2260.
- Kovács Klára (2014). A sportolás mint a tanulás és nevelés színtere. In Juhász Erika (szerk.), *Tanuló közösségek, közösségi tanulás. A tanuló régió kutatás új eredményei* (pp. 213-236). Régió és oktatás, 10. Debrecen: CHERD.
- Kozma Tamás (2001). *Bevezetés a nevelésszociológia alapjaiba*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kósa Éva (2006). A média hatása az egészségre. In Barabás Katalin (szerk.), *Egészségfejlesztés Alapismeretek pedagógusok számára* (pp. 233-240). Budapest: Medicina.
- Kósa Éva, & László Miklós (2010). Új trendek és régi szokások: helyzetkép a 12-17 éves korosztály és a média kapcsolatában. In Gabos Erika (szerk.). *A média hatása a gyermekekre és fiatalokra V.* (pp. 103-119., 73-85). Balatonalmádi: Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat Magyar Egyesület.
- Minarro, P. A. L. (2009). *Actividad física para la salud. Departamento de Expresión Plástica, Musical y Dinámica*. Apuntes: Universidad de Murcia.
- NAT (2012). *Új Pedagógiai Szemle*, (1-3), 30-256.
- Pikó Bettina, & Keresztes Noémi (2007). *Sport, lélek, egészség*. Budapest: Akadémiai.
- Pusztai Gabriella (2009). *A társadalmi tőke és az iskolai pályafutás*. Budapest: Új Mandátum.
- Rácz László (2005). Értékek és ifjúság. In Pikó Bettina (szerk.), *Ifjúság, káros szenvedélyek és egészség a modern társadalomban* (pp. 58-85). Budapest: L'Harmattan.

- Sallis, F. J., Prochaska, J. J., & Taylor, C. Wendell (2000). A review of correlates of physical activity of children and adolescents. *Medicine Science in Sports Exercise*, 32, 963-975.
- Shephard, J. R., & Trudeau, F. (2013). Quality Daily Physical Education for the Primary School Student: A Personal Account of the Trois-Rivières Regional Project. *Quest*, 65 (1), 98-115.
- Somlai Péter (1997). *Szocializáció. A kulturális átörökítés és társadalmi beilleszkedés folyamata*. Budapest: Corvina.
- Szabó Tamás (2002). Jelen és távlatok. *Magyar Edző*, (3), 21-22.
- Szabó József (2009). A helyi média lehetőségei az informális tanulási folyamatban. In Forray Katalin, & Juhász Erika (szerk.), *Nonformális - informális - autonóm tanulás* (pp. 370-376). Debrecen: Debreceni Egyetem.
- Vajda Zsuzsanna, & Kósa Éva (2005). *Neveléslélektan*. Budapest: Osiris.